

સર્ગ ચૌદમો

વિશ્વનો ચૈત્યાત્મા

વસ્તુનિર્દેશ

અશ્વપતિની ખોજને એક ઢાંકયો ઉત્તર મળ્યો. મનોમય અવકાશની દૂર ઝગમગતી પૃષ્ઠભોમમાં એક તગમગ કરતું મુખ દેખાયું. રહસ્યમયતામાં પ્રવેશવા માટેના એક એકાંત દ્વારના જેવું, જગતથી દૂર પ્રભુના ગુહ્યમાં લઈ જતા એક બોગદા જેવું એ જણાતું હતું.

વિશ્વના ગહન આત્મામાંથી આવતા સંદેશ જેવું કંઈક રાજાના મનમાં પ્રવેશ્યું. પોતાના ગુમાવેલા આધ્યાત્મિક ગૃહ પ્રતિ કોઈ જતો હોય તેમ રાજા એક રહસ્યમય અવાજથી દોરાતો દોરાતો આગળ ચાલ્યો.

એક જૂનું ભુલાયેલું માધુર્ય ડૂસકાં ખાતું ખાતું આવ્યું. હવામાં ધૂપની સુવાસ તરતી હતી. અદૃશ્ય રહેલો પ્રેમી મનોહર મુખ ધારણ કરી ઓચિંતો આવતો હોય એવું લાગ્યું. એના સ્મિતના સૌન્દર્યથી જગત નવું બની ગયું.

એક અદ્ભુત અશરીરી પ્રદેશમાં રાજા આવ્યો. ત્યાં વિરાજતો હતો અખિલ બ્રહ્માંડનો નીરવ ચૈત્યાત્મા. એક આત્મા, એક સાન્નિધ્ય, એક શક્તિ, એક એકલ પુરુષ ત્યાં હતો. વ્યક્તિસ્વરૂપ હોવા છતાંય તે સર્વ-સ્વરૂપ હતો. પ્રકૃતિના મધુર તેમ જ ભયંકર ધબકારા એનામાં દિવ્ય બની ગયા હતા. વિશ્વ શિશુને એ પારણે ઝુલાવતો હતો, પોતાના હરખને હાથે દુઃખનાં આંસુ લૂછતો હતો, અશુભને શુભમાં ને અસત્યને સુખભર સત્યમાં પલટો પમાડતો હતો. પ્રભુને પ્રકટ કરવાની એનામાં શક્તિ હતી. મર્ત્ય વસ્તુઓમાંના મૃત્યુને રદ કરનારી જ્વાળા એનામાં હતી.

ચૈત્યાત્માના રાજ્યમાં સર્વે અંતરંગ સંબંધથી સંકલિત થયેલાં હતાં. સમીપતા ને આત્મીયતા ત્યાં સહજ હતી. સ્થળકાળના આંતરાઓનું ત્યાં અસ્તિત્વ નહોતું. ભાવાવેશની ભભક, હૃદય હૃદયને જોડતો માધુર્યનો અંકોડો, સમારાધને મચેલી ભક્તિનો ઉછાળો, અમર પ્રેમનું વાતાવરણ, સર્વમાં વિદ્યમાન આંતરસુખ, સત્ય, સૌન્દર્ય, શુભ, અને આનંદ ત્યાં એકાકાર બની ગયેલાં હતાં.

સર્વ કંઈ ત્યાં ચૈત્યાત્મક તત્ત્વનું બનેલું હતું. અંતઃકરણો અંતઃકરણો સાથે હળી મળી ગયેલાં હતાં. બાહ્ય સાધનની સહાય વિના સૌ એકબીજાને ત્યાં જાણતાં હતાં. આકારથી નહિ, આત્માથી ત્યાં રાજાને બધું વિજ્ઞાત થઈ જતું. ત્યાંના બધા પદાર્થો દેવોના દેહ જેવા હતા. ત્યાંનાં બધાં દૃશ્ય દેવતાઈ હતાં. આત્મા અને જગત્ ત્યાં એકસ્વરૂપ સત્યતા હતાં.

એક વારના દેહધારી જીવો ત્યાં જન્મપૂર્વની નીરવ એકાગ્ર અવસ્થામાં હતા, અને આધ્યાત્મિક નિદ્રાના ઓરડાઓમાં બેઠેલા હતા. જન્મમરણના બંધનસ્તંભોથી છૂટી, કર્મના ક્ષેત્રમાંથી નીકળી તેઓ વિશ્વના ઊંડા આત્મામાં પાછા આવ્યા હતા. સમાધિલીનતામાં તેઓ જૂના અનુભવોને એકત્ર કરી નવા વ્યક્તિસ્વરૂપની યોજનાના ઘાટ ઘડતા હતા, ને નવા જન્મમાં જીવનના સાહસની વાટ જોતા હતા.

એનો એ જ હોવા છતાં આત્મા નવાં નવાં નામ રૂપોમાં ઓળખાય નહિ એવો બની નવા નવા દેશોનો અધિવાસી બનતો રહેતો. એ પોતાના આત્મસત્યને જીવંત રૂપે ન જુએ અને જીવનમાં પ્રભુનો આવિર્ભાવ ન કરે, અને કાળના જગતમાં પોતાનું પ્રભુદત્ત કાર્ય પાર ન પાડે ત્યાં સુધી આ કાર્યક્રમ ચાલતો, જીવ જન્મમરણના વારાઓમાંથી પસાર થતો.

આ ચૈત્યાત્માના જગતમાં ભાવિ જન્મના કાર્ય માટેની ને તે વખતે જે બનવાનું છે તેની તૈયારી કરવાનો વિશ્રામનો ગાળો મળતો.

આ ચૈત્યપ્રદેશથી પારમાં હતાં આનંદનાં ને શાંતિનાં રાજ્યો, પ્રેમનાં, પ્રકાશનાં ને આશાનાં મૂક જન્મસ્થાનો, સ્વર્ગીય પ્રહર્ષ ને વિશ્રામનાં પારણાંઓ.

વિશ્વના નાદો નિદ્રિત થતાં રાજાને સનાતની ઘડીનું ભાન થયું. ઈન્દ્રિયોના વાધા વગરના બનેલા એના જ્ઞાને વિચાર કે વાણી વિના એકાત્મ-ભાવથી સઘળું જાણ્યું. એના આત્મા ઉપરના પડદા હઠી ગયા, પરમાત્માની અનંતતામાંથી જીવનની રેખા સરી પડી. આંતર જ્યોતિના માર્ગો ઉપર, અદ્ભુત સાન્નિધ્યોની મધ્યમાં, અનામી દેવોનાં નિરીક્ષતાં નેત્રો નીચે એનો ચૈત્યાત્મા આગળ ચાલ્યો. ફરીથી આરંભાતા અંત પ્રતિ, માનવ તેમ જ દિવ્ય વસ્તુઓના પ્રભવસ્થાન પ્રતિ, મૂક અને શાંત નિઃસ્પંદતામાં એક શક્તિસ્વરૂપે અશ્વપતિ આગળ ચાલ્યો.

ત્યાં તેને 'એકમાં-બે' એવા અમર સ્વરૂપનાં દર્શન થયાં, -એક જ આત્મા બે આલિંગિત દેહોમાં સર્જનાનંદમાં લીન એવું એ સ્વરૂપ હતું.

એમના પરમાનંદની સમાધિ સંસારને ટકાવી રાખે છે. અને એમની પાછળ પ્રભાતકાલીન સંધ્યામાં અજ્ઞેયમાંથી ઉદ્ભવેલી એક દેવી દૃષ્ટિગોચર થઈ. છન્નવેશમાં રહી એ ખોજમાં નીકળેલા આત્માની રાહ જુએ છે, અણદીઠ માર્ગો પર યાત્રીને માર્ગદર્શન આપે છે, એકલ એકની સમીપ લઈ જતા માર્ગની રખેવાળી કરે છે. વિશ્વના સૂર્યોમાં વ્યાપ્ત થઈ એ સત્તા ચલાવે છે. વિશ્વના દૃશ્યનું પ્રતીક એ વિચારી કાઢે છે. સર્વની ઉપર ને સર્વનો આધાર બનીને એ વિરાજેલી છે. આ વિશ્વ એ સર્વશક્તિમતી દેવીનું મુખછન્ન છે, યુગો એનાં પગલાંનાં મંડાણ છે, ઘટનાઓ એના સંકલ્પનાં સંમૂર્ત સ્વરૂપો છે, સમસ્ત સૃષ્ટિ એની અંતવિહીન કલાકૃતિ છે.

અશ્વપતિનો આત્મા આ દેવીના ઓજનું સત્પાત્ર બન્યો. પોતાના સંકલ્પના અગાધ ભાવાવેશથી ભર્યો એ અંજલિબદ્ધ અવસ્થામાં પ્રાર્થનાપરાયણ બની ગયો. દેવીના હસ્તે નિત્યનું આવરણ ખસેડ્યું ને રાજાને એક અમર પ્રભાનાં દર્શન થયાં. અશ્વપતિએ માના મુખમંડળની રહસ્યમય રૂપરેખા નિહાળી. માની દુરારાધ્ય મહાપ્રભાથી એ પરાભૂત થયો. માના અપરિમેય આત્માના એક પરમાણુ જેવો એ પરમાનંદના પારાવારમાં ઉછાળા લેતો બની ગયો, પરમાત્માની હેમલ મદિરા પી મત્ત બની ગયો, ને ભક્તાત્માના પ્રેમપોકાર સાથે એણે પોતાના અણસીમ મનનું, નીરવ હૃદયનું સમર્પણ કરી દીધું ને માને ચરણે ભાન ભૂલીને સાષ્ટાંગપાત કરતો પડ્યો.

આવ્યો ઉત્તર પ્રચ્છન્ન એની પ્રસ્તુત ખોજનો.

મનોવકાશની દૂર ઝબકારા મારતી પૃષ્ઠભૂમિમાં
આભાવંતું મુખ દ્વાર દૃષ્ટ આવ્યું દીપતા દરના સમું;
એકાન્ત-દ્વારના જેવું લાગતું એ લીન આનંદચિંતને,
છૂપો આશ્રય, ને નાસી જવાકેરો માર્ગ નિગૂઢતામહી.
અસંતુષ્ટ સપાટીના જગથી દૂર એ હતું,
હૈયે અજ્ઞાતના દોડી જઈને એ પ્રવેશતું,
હતું એ કૂપ યા કોઈ બોગદા શું પ્રભુનાં ગહનોતણા.
અરૂપાશબ્દ આત્માના ઘણાક સ્તરમાં થઈ
અંતિમ ગહને વિશ્વ-હૈયાકેરા પહોંચવા
ગૂઢ ઘરેડ આશાની હોય તેમ નીચે નિમગ્ન એ થયું;

ને એ હૈયા થકી આવ્યો ઊછળીને સાદ નિઃશબ્દતાભર્યો,
 હજી અગમ્ય એવા કો મનને અનુરોધતો,
 ભાવાવેશી કો અદૃષ્ટ ઈચ્છાને અભિવ્યંજતો.
 જાણે કે હોય ના સંજ્ઞા કરી બોલાવનાર કો
 આંગળી ગુપ્તતાકેરી લંબાવેલી શુદ્ધ સ્ફટિક વાયુમાં,
 નિર્દેશ આપતી એને પાસેના કો ગુપ્ત ઊંડાણમાંઘથી
 જાણે કે વિશ્વના ઊંડા આત્મામાંથી સંદેશો કોક હોય ના,
 ધ્યાનમગ્ન મુદાકેરા પ્યાલામાંથી વહીને બહાર આવતા
 સંતાતા હર્ષની જાણે હોય ના પૂર્વસૂચના,
 તેમ મૂક અને સ્પંદમાન એક મહાનંદ પ્રકાશનો
 ને ભાવોત્કટતા સાથે મૃદુતા કો ગુલાબી એક અગ્નિની
 મનમધ્યે પ્રવેશ્યાં ત્યાં ચૂપચાપ આવતાં ને ઝબૂકતાં.
 ખેંચાતો હોય કો જેમ નિજ લુપ્ત આધ્યાત્મિક ગૃહ પ્રતિ
 વાટ જોતા વ્હાલકેરી હવે લહેતો સમીપતા,
 નિસ્તેજતાભર્યા કંપમાન સંચાર-માર્ગમાં
 પીછો લેતાં અહોરાત્ર થકી એને લઈ હૈયે દબાવતા,
 તેમ અશ્વપતિ યાત્રા કરતો 'તો

દોરાયેલા નિગૂઢા એક નાદથી.

મર્મરધ્વનિ એકાકી ને બહુ સ્વરનો બન્યો,
 ને વારાફરતી પોતે સર્વસ્વરસ્વરૂપતા
 ધારતો 'તો તે છતાંયે એકનો એક એ હતો.
 અદૃષ્ટપૂર્વ આનંદે લઈ જાતો સાદ એક છુપાયલો
 બોલાવતો ચિર-જ્ઞાત પ્રેમીના કંઠસૂરથી,
 યાદ જેને નથી એવા મનને એ નનામો લાગતો હતો,
 હૈયું રસળતું 'તું જે તેને પાછું જતો દોરી પ્રહર્ષણે.
 સાદ અમર એ બંદી કર્ણને પકડી જતો,
 પછી સત્તાશીલ એની
 ગૂઢતાને કરી ઓછી જપ જેવો બની જઈ

ચકરાતો ચૈત્યની આસપાસ એ.

અટૂલી બંસરીકેરી ઝંખનાના જેવો એ લાગતો હતો.

ભટક્યા કરતો 'તો એ સ્મૃતિકેરે તટે તટે,
 તર્ષતા હર્ષનાં અશ્રુ આંખોમાં ભરતો હતો.
 તમરાંનો સાહસી ને તીવ્ર એકતાનતાએ ભર્યો સ્વર
 ચંદ્રહીણી રાત્રિકેરી ચૂપકીને આંકતો તીક્ષ્ણ સૂરથી,
 ને નિગૂઢા નીંદની નાડની પરે
 ઉદાત્ત આગ્રહી જાદૂભર્યું વાદ્ય જગાડતું વગાડતો.
 રૂપારણક શું હાસ્ય નૂપુરી ધૂધરીતણું
 એકાંત ઉરના માર્ગો પર ચાલી રહ્યું હતું;
 સદાનું એક નૈર્જન્ય એના નૃત્યે દિલાસો પામતું હતું:
 ડૂસકાં ભરતું એક આવ્યું જૂનું માધુર્ય વીસરાયલું.
 યા કોઈ કોઈ વારે તો શ્રવણે પડતા હતા

સૂરીલી દૂરતા થકી

લાંબા કો કારવાંકેરી ગતિ સાથે ચાલતા ઘંટડી-રવો,
 યાતો સ્તવન કો એક સુવિશાળ અરણ્યનું,
 ગંભીર ઘંટના નાદ જાણે હોય થતા કો દેવમંદિરે
 એવું યાદ કરાવતું,

યા ગુંજારવ ભૂંગોના મધુમત્ત આનંદોત્સાહથી ભર્યા
 દ્વીપોમાં શ્રીખના તંદ્રાસેવી મધ્યાહ્નને સમે,
 યા દૂર પડછંદાતું સ્તોત્ર યાત્રી સમુદ્રનું.

સ્પંદમાન હવા માંહે તરી ધૂપ રહ્યો હતો,
 મુગ્ધ કરંત સૌન્દર્ય ઓચિંતું વદને ધરી
 પ્રેમી અદૃશ્યને આવ્યે હોય તેમ,
 કંપમાન હતું હૈયે સુખ એક રહસ્યમયતાભર્યું,
 દૃષ્ટ નિકટના હસ્ત એના નાસભાગ કરંત પાયને
 પકડી શકતા 'તા ને સ્મિત એક કેરી સુન્દરતા વડે
 જગ પામી પલટો શકતું હતું.

આવ્યો એક પ્રદેશે એ અશરીરી અને અદ્ભુતતાભર્યા,
 ન 'તું નામ, ન 'તો શબ્દ એવી ભાવતણી ઉત્કટતાતણું

નિવાસ-સ્થાન જ્યાં હતું,
 પ્રત્યેક તુંગતાને ત્યાં પ્રતિ-ઉત્તર આપતી

હતી અગાધતા એક એવું એને સંવેદન થતું હતું,
 મળ્યો એકાંત ખૂણો જે સૌ વિશ્વોને આશ્લેષી શક્તો હતો,
 સચેત ગ્રંથિ દિક્કેરી બનેલું બિંદુ ત્યાં મળ્યું,
 કાળને દૃઢ્યે એક ઘડી શાશ્વત ત્યાં મળી.
 સારા જગતનો મૌન આત્મા ત્યાં રાજતો હતો:
 સત્, સાન્નિધ્ય અને શક્તિ એક ત્યાં વસતી હતી,
 એક પુરુષ જે વ્યષ્ટિ ને સમષ્ટિ ઉભે હતો,
 ને જે પ્રકૃતિનાં મિષ્ટ ને ભયંકર સ્પંદનો
 દિવ્ય વિશુદ્ધ તાલોના રૂપમાં પલટાયલાં
 હતાં તેમાં રસથી રમતો હતો.

કરી એ શક્તો પ્રેમ પ્રેમના બદલા વિના,
 સૌથી ખરાબને ભેટી સૌથી સારામાં એને પલટાવતો,
 પૃથ્વીના કારમા કૌર્યોકેરા ઘાવ રુઝાવતો;
 સર્વાનુભવને મોદ-પ્રમોદે પલટાવતો;
 જન્મના દુઃખથી પૂર્ણ માર્ગોમાં વચમાં પડી
 પારણાને ઝુલાવતો હતો વૈશ્વિક બાલના
 ને નિજાનંદને હસ્તે રુદનો સૌ શમાવતો;
 અનિષ્ટ વસ્તુઓને એ
 જતો દોરી એમનામાં છે છૂપું તે શુભ પ્રતિ,
 આર્ત અસત્યને ધન્ય સુખભાવી સત્યમાં પલટાવતો;
 પ્રાદુર્ભાવો દિવ્યતાના કરવામાં શક્તિ એની રહી હતી.
 અનંત, સમકાલીન પ્રભુના મન સાથે એ,
 પોતામાં ધારતો એક બીજને, એક અર્થિને,
 બીજ શાશ્વત જેમાંથી થાય છે નવ-જાત ને
 અર્થિ જેહ મિટાવે છે મૃત્યુ મર્ત્ય વસ્તુઓમાં રહેલને.
 સજાતીય થતા ત્યાં સૌ આત્મરૂપ, સમીપના,
 હતી વ્યાપેલ સર્વત્ર ઈશની અંતરંગતા,
 આડ અનુભવાતી ના, અંતરાય જડ ને જડસો ન'તો,
 છેટું ના પાડતું છેટું, કરતો ના કાળ વિકૃત ત્યાં કશું.
 ઊંડાણોમાંહ્ય આત્માના આગ એક ભાવાવેગતણી હતી,

માધુર્યનો સદાસ્થાયી સ્પર્શ એક હૈયાને જોડતો હતો,
 એક આરાધનાકેરી એકીભૂત મુદાતણો
 હતો સ્પંદ લયે લીન વ્યોમે અમર પ્રેમના.
 સુખ અંતરનું એક વસતું 'તું' સમસ્તમાં,
 વૈશ્વ સંવાદિતાઓની હતી સંવેદશીલતા,
 સત્ય, સૌન્દર્ય ને શ્રેય ને આનંદ એકરૂપ બન્યાં હતાં,
 તેમની શાશ્વતી માપી જાય એવી હતી નહીં
 ને હતી એ સુરક્ષિતા.

સાન્ત જીવનનું ઊંડું ઊભરાઈ જતું હાઈ હતું તહીં;
 અરૂપ એક આત્મા ત્યાં રૂપકેરો ચૈત્ય-આત્મા બન્યો હતો.

ચૈત્યરૂપ હતું ત્યાં સૌ, યા બનેલું સાવ ચૈત્યાત્મતત્ત્વનું:
 આકાશ ચૈત્યનું છાતું હતું ઘેરી ચૈત્યાત્મભૂમિને તહીં.
 અધ્યાત્મ ભાનથી જ્ઞાન સર્વનું હ્યાં થતું હતું:
 હતો વિચાર ના કિંતુ જ્ઞાન નિકટનું હતું,
 પ્રવૃત્ત એક તાદાત્મ્યે ગ્રહાતી વસ્તુઓ બધી,
 સહાનુભૂતિ આત્માની હતી અન્ય આત્માઓ શું અને વળી
 ચેતનાનો ચેતનાની સાથે સંસ્પર્શ ત્યાં હતો,
 આત્માને આત્મ જોતો ત્યાં અંતરતમ દૃષ્ટિથી,
 હૈયા આગળ હૈયું ત્યાં થતું ખુલ્લું વાણીની ભિત્તિઓ વિના,
 એક ઈશે પ્રકાશતાં રૂપોમાં કોટિકોટિ કે
 દૃષ્ટિવંતાં મનોકેરી સર્વસંમતતા હતી.
 પ્રાણશક્તિ હતી ના ત્યાં કિંતુ ઓજ ભાવોત્સાહભર્યું હતું,
 હતું એ શ્લક્ષ્ણથી શ્લક્ષ્ણ, અગાધોથી અગાધ એ,
 હતું અનુભવાતું એ સૂક્ષ્મ એક અધ્યાત્મ શક્તિરૂપમાં,
 ઉત્તરો ચૈત્યને ચૈત્ય દેતો ત્યાંથી સસ્પંદ બહાર આવતું,
 ગતિ ગૂઢ હતી એની ને પ્રભાવ પ્રગાઢ કે,
 મુક્ત, સુખી અને સાન્દ્ર ઉપાગમન આત્મનું
 થતું આત્માતણી પાસે, ને હતો ના પડદો કે નિરોધ કો,
 અને જો હોત ના એ તો

આવ્યાં ન હોત અસ્તિત્વે જિંદગી-પ્રેમ કોઈ દી.
 હતો ના દેહ ત્યાં, કેમ કે જરૂર દેહોકેરી હતી નહીં,
 સ્વયં ચૈત્યાત્મ પોતાનું હતું અમર રૂપ ત્યાં,
 અને અવર ચૈત્યોનો સ્પર્શ તત્કાળ પામતો-
 સમીપ, સંમુદાદાયી, ઘન સ્પર્શ સાથો અદ્ભુતતાભર્યો.
 નિદ્રામાં જેમ કો ચાલે લસતાં સપનાંમહી
 ને એ, સભાન, જાણે છે સત્ય સ્વપ્નાંતણી રૂપકમાળનું,
 તેમ જ્યાં સત્યતા પોતે પોતાના સ્વપ્નરૂપ છે
 ત્યાં રાજા વસ્તુઓકેરા આત્માથી ને તેમના રૂપથી નહીં
 તેમને જાણતો હતો:

પ્રેમે એકત્વ પામેલા જેઓ દીર્ઘ કાળ સાથે રહેલ હો,
 તેમને જેમ હૈયાને હૈયાકેરો પ્રતિ-ઉત્તર આપવા
 જરૂર શબ્દકેરી ને સંજ્ઞાની પડતી નથી,
 તેમ તે પંચભૂતોના માળખાથી મુક્ત જેઓ થયા હતા
 તે જીવોની સાથે સંયોગ સાધતો
 ને બાધા વણ વાણીની સંલાપ કરતો હતો.
 હતાં અધ્યાત્મ-દૃશ્યો ત્યાં અલૌકિક પ્રકારનાં,
 સરોવરો, ઝરાઓ ને ગિરિઓનું મનોહારિત્વ ત્યાં હતું,
 હતી પ્રવાહિતા સાથે સ્થિરતા ત્યાં ચૈત્યાત્મ-અવકાશમાં,
 મેદાનો ને હતી ખીણો, ને વિસ્તારો ચૈત્યાત્માના પ્રહર્ષના,
 આત્માની ફૂલવાડીઓ-એવા બાગ હતા તહીં,
 દિવાસ્વપ્નતણી રંગ-છાંટવાળાં એનાં ધ્યાન હતાં તહીં.
 શુદ્ધ અનંતના પ્રાણોચ્છ્વાસ રૂપ હવા હતી.
 સુગંધી અટતી 'તી કો રંગઝાંચભર્યા આછા તુષારમાં,
 જાણે કે મધુરાં સર્વે સુમનોની સુવાસ ને
 રંગ મિશ્ર થઈ સ્વર્ગ-વાયુકેરી કરતાં 'તાં વિડંબના.
 આંખનો નહિ, આત્માનો અનુરાગ જગાડતું
 સૌન્દર્ય ત્યાં રહેતું 'તું નિરાંતે નિજ ધામમાં,
 હતું સુંદર ત્યાં સર્વ પોતાના અધિકારથી,
 વાધાના વૈભવોકેરી કશી એને જરૂર પડતી નહીં.

દેવોના દેહના જેવી બધી ત્યાં વસ્તુઓ હતી,
 ચૈત્યને કરતા વસ્ત્રસજ્જ આત્મ-પ્રતીક શી
 કેમ કે જગ ને આત્મા હતાં એક એવી કેવળ સત્યતા.

હીન બે જન્મ મધ્યેની સ્વરહીન સમાધિમાં,
 રૂપો પાર્થિવ ધાર્યા 'તાં એકવાર પૃથ્વી ઉપર જેમણે
 તે જીવો ત્યાં હતા બેઠા
 પ્રકાશમાન ખંડોમાં આધ્યાત્મિક સુષુપ્તિના.
 જન્મ ને મૃત્યુનાં સ્તંભસ્થાન પાર થયાં હતાં,
 પ્રતીકાત્મક કર્મોનું ક્ષુદ્ર ક્ષેત્ર થયું 'તું પાર તેમનું,
 થયાં 'તાં પાર સ્વર્ગો ને નરકો યે તેમના દીર્ઘ માર્ગનાં;
 વિશ્વના ગહનાત્મામાં તેઓ પાછા ફર્યા હતા.
 ગર્ભ-સભર આરામે હવે સર્વ સંગૃહીત થયું હતું:
 પરિવર્તન નિદ્રાનું હતાં પામ્યાં વ્યક્તિ-પ્રકૃતિ બેઉ યે.
 સમાધિસ્થ અવસ્થામાં તે પોતાનાં સ્વરૂપો ભૂતકાળનાં
 એકત્ર કરતા હતા,
 પૃષ્ઠસ્થ સ્મૃતિની એક પૂર્વદર્શી ચિંતનમગ્નતામહી,
 -આગાહી આપતી 'તી જે નવા વ્યક્તિસ્વરૂપની,-
 આગામી ભાવિના માર્ગકેરા તેઓ નકશા દોરતા હતા:
 હતા વારસદારો તે પોતાના ભૂતકાળના,
 પોતાના ભાવિની શોધ માટે નીકળનાર ને
 પોતે પસંદ કીધેલા ભાગ્યના મતદાર એ,
 વાટ જોતા હતા તેઓ સાહસાર્થે નવીન જિંદગીતણા.
 દુનિયાઓ ડૂલ થાય ત્યારે યે જે રહે પુરુષ અસ્તિમાં,
 હમેશાં એકનો એક છતાં રૂપોમહી ઘણાં
 ઓળખાયો જતો ના જે મનદ્વારા બહારના,
 અજાણ્યા મુલકોમાં જે અજાણ્યાં નામ ધારતો,
 પૃથ્વીના જીર્ણ પાને એ આંકે છે કાળને ક્રમે
 પોતાના ગુપ્ત આત્માનું સ્વરૂપ વૃદ્ધિ પામતું,
 ને આત્મા જાણતો 'તો જે, તેને શીખી લેતો અનુભવે કરી,

ને શીખ્યા કરતો આમ
 જ્યાં સુધી સત્ય પોતાનું જીવમાન જોઈ એ શક્તો નહીં
 ને પ્રત્યક્ષ પ્રભુને ન કરી શકે.
 એક વાર ફરી ભેટો તેમને કરવો પડે
 જન્મકેરા સમસ્યારૂપ ખેલનો,
 ચૈત્યાત્માના હર્ષના ને શોકકેરા પ્રયોગનો,
 અંધ કાર્ય ઉજાળંતા વિચારનો
 અને આવેગનો ભેટો કરવો પડતો ફરી,
 આંતર ગતિઓમાં ને બાહ્ય દૃશ્યોમહી થઈ
 વસ્તુઓનાં રૂપ પાર આત્મા પ્રત્યે યાત્રાઓ કરતા રહી
 માર્ગોએ ઘટનાઓના સાહસો કરવાં પડે.
 સૃષ્ટિના કેન્દ્રમાં આવ્યો હતો અશ્વપતિ હવે.
 અવસ્થાથી અવસ્થામાં જીવ ભટકતો રહી
 નિજારંભતણા સ્થાનકેરી પ્રાપ્ત કરે નીરવતા અહીં
 વિશ્વના ચૈત્ય આત્માના રૂપવર્જિત ઓજસે,
 નિશ્ચલ સ્થિરતામાં ને ચિંતનાએ ભર્યા ઉત્કટ ભાવમાં.
 સર્જાયું હોય છે જે સૌ ને ફરીથી હોય છે અન્યથા થયું
 તેને એકાત્મની દૃષ્ટિ શાંત ને આગ્રહે ભરી
 અનિવાર્યપણે પાછું રચે છે ને એ નવેસર જીવતું:
 થોડા વખતને માટે શક્તિઓ, જીવનો અને
 સત્ત્વો ને ભાવનાઓ સૌ લેવાયે છે પાછાં નિઃસ્પંદતામહીં;
 ત્યાં પોતાના હેતુને ને વૃત્તિઓના પ્રવાહને
 તેઓ ઢાળે ફરીથી નવ રૂપમાં,
 નવે ઢાળે ઢાળીને સ્વ સ્વભાવને
 નવે ઘાટે ઘડે છે એહને ફરી.
 હમેશાં બદલાયે એ અને વૃદ્ધિ પામે છે બદલાઈને,
 ને પસાર કરી તેઓ સફળ સ્થિતિ મૃત્યુની
 ને પુનર્ઘટનાકારી લાંબી નીંદરની પછી
 વૈશ્વિક કાળમાં કાર્ય તેમનું ના પૂર્ણ થાય તહીં સુધી
 દેવોકેરી પ્રક્રિયામાં લે સંભાળી પોતાના સ્થાનને ફરી.

જગતોનો હતો નિર્માણ-ખંડ હ્યાં.
 કર્મને કર્મની વચ્ચે ગાળો એક રહ્યો હતો,
 જન્મને જન્મની વચ્ચે,
 સ્વપ્ન ને સ્વપ્નની વચ્ચે, સ્વપ્નની ને જાગતા સ્વપ્નની વચ્ચે
 હતો વિરામ દેતો જે નવી શક્તિ કરવા ને થવાતણી.
 વિરાજતા હતા પાર પ્રદેશો સુખશાંતિના
 પ્રભા, આશા અને પ્રેમકેરાં જન્મસ્થાનો નીરવતાભર્યાં,
 સ્વર્ગીય સંમુદાકેરાં ને વિશ્રાંતિતણાં એ પારણાં હતાં.
 સૃષ્ટિકેરા અવાજોના ગાઢ ધારણની મહી
 શાશ્વત પળનું ભાન જાગ્યું અશ્વપતિમહી;
 એના જ્ઞાનથકી વાઘા સરી ઈન્દ્રિયના પડ્યા,
 વિના વિચાર કે શબ્દ જાણતું એ થયું એકાત્મતાવડે,
 નિજ આવરણોમાંથી મુક્ત એનો આત્મા જોતો સ્વરૂપને,
 સરી જીવનની રેખા પડી આત્મકેરી અનંતતાથકી.

શુદ્ધ અંતઃસ્થ જ્યોતિના
 માર્ગે માર્ગે મહાભવ્ય સાન્નિધ્યોમધ્ય એકલો
 અનામી દેવતાઓની નિરીક્ષતાં નેત્રની દૃષ્ટિની તળે
 આત્મા એનો ચલ્યો આગે એક એવા સચેત શક્તિરૂપમાં
 હરહંમેશ આરંભ પામતા અંતની પ્રતિ,
 મૂકભાવી અને શાંત નિઃસ્પંદ સ્થિતિમાં થઈ,
 માનુષી ને દિવ્ય સર્વે વસ્તુઓના ઉદ્ભવસ્થાનની કને.
 સ્વ ઓજસ્વી એકતાની અવસ્થામાં અવસ્થિતા

મુત્યુમુક્ત એક-સ્વરૂપમાં-બેનાં
 એને દર્શન ત્યાં થયાં,
 એકસ્વરૂપ આત્મા બે સમાશ્લિષ્ટ શરીરમાં,
 બે સમાયુક્ત આત્માઓ એકસત્તા ચલાવતા,
 ઊંડા સર્જક આનંદે આસીન આત્મલીન ત્યાં,
 જંગમ જગને ટેકો આપતો 'તો આનંદલય એમનો.
 એમના પૃષ્ઠભાગે ત્યાં પ્રાતઃસંધ્યાકેરા આછા ઉજાશમાં
 હતી એક ઉપસ્થિતા

અજ્ઞાતમાંઘથી જેણે પ્રકટાવી આણ્યાં 'તાં એમને અહીં.
 શોધતા જીવની વાટ જુએ છે એ હમેશાં છન્નમાં રહી;
 અપ્રાપ્ય શ્રેષ્ઠ શૃંગોની ચોકિયાત બનેલ એ
 યાત્રીને જાય છે દોરી અણદૃષ્ટ પથો પરે,
 એક-કેવલની પાસે જતો માર્ગ કઠોર જે
 તેની રક્ષા કરંત એ.

આરંભે દૂર પહોંચેલી પ્રત્યેક ભૂમિકાતણા
 નિજ શક્તિવડે વ્યાપ્ત કરીને સૂર્ય વિશ્વના,
 કરે એ રાજ્ય પ્રેરંતી કાર્ય બહુલ એહનાં,
 વિચારી કાઢતી એના દૃશ્યકેરા પ્રતીકને.
 એમને સહુને માથે છે ખડી એ સૌને આધાર આપતી,
 સર્વ સમર્થ ને એકમાત્ર દેવી સર્વદા અવગુંઠિતા,
 ને એનું ન કળ્યું જાતું મુખાવરણ છે જગત્;
 યુગો છે પગલાં એનાં પદસંચારકાળનાં,
 બનાવો તેમના એના વિચારોનું સ્વરૂપ છે,
 ને સારી સૃષ્ટિ છે એનું કાર્ય અંત ન પામતું.
 આત્મા એનો બનાવાયો હતો પાત્ર દેવીની નિજ શક્તિનું;
 અગાધ નિજ સંકલ્પકેરા ભાવોદ્રેકમાં મૂકતા ધરી
 અંજલિ પ્રાર્થનાકેરી નિજ એણે પ્રસારી દેવતા પ્રતિ.
 હૈયું રાજાતણું પામ્યું સર્વથી શ્રેષ્ઠ ઉત્તર.
 ફેંકી જગત દેવાયાં હોય તેમ થયો સંકેત એક, ને
 દેવીનાં દીપ્ત વસ્ત્રોની રહસ્મયતા થકી
 હાથ એક થયો ઊંચો અને એણે અડધો અળગો કર્યો
 પટ શાશ્વત કાળનો.

પ્રકાશ એક દેખાયો સ્પંદહીન અનશ્વર.
 સમસ્યા શી હતી આંખો દેવીકેરી હરતી મુગ્ધ ચિત્તને,
 વિશાળાં ને વિભાસ્વંત ઊંડાણો એમનાં હતાં,
 તે એક મુખની ગૂઢ રેખા પ્રત્યે એને આકર્ષતાં હતાં.
 દુરારાધ્ય પ્રભાથી ને સંમુદાથી એની આભો બનેલ એ,
 એના અસીમ આત્માનો અણુ પોતે,

મધુ ને વિદ્યુતે એની શક્તિકેરી પરાધીન બની જઈ
 પરમાનંદના એના મહાસિંધુતટો પ્રતિ
     ઉછાળાઈ રહ્યો હતો,
 સુવર્ણ મદિરા ઘેરી પીને મત્તપ્રમત્ત એ,
 નિઃસ્પંદતા નિજાત્માની વિદારાતાં ભક્તિ ને આસ્પૃહાતણો
     પોકાર એક પાડતો
 શરણાગતિમાં એનું મન નિઃસીમ અર્પતો,
 નિજ નીરવ હૈયાનું સમર્પણ કરી દઈ
 સાષ્ટાંગપાતમાં ભાન ભૂલી એને ચરણે એ ઢળી પડ્યો.

ચૌદમો સર્ગ સમાપ્ત